

b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ'nın kendi kabilesine karşı İslâm davetçilerini koruyacağını taahhüt etmesi tamamıyla İslâm tebliğiyle ilgilidir. Âyet ve Hz. Peygamber'in uygulaması göstermiştir ki dinin ve müslümanların lehine olduğu sürece köle bile olsa bir müslüman bir gayri müslimin himayesine girebilir, aynı zamanda İslâm'ı öğrenip gerçekleri düşünme fırsatı vermek için bir gayri müslimi himayesi altına da alabilir (ayrıca bk. EMAN; HİMAYE; KOMŞU).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "cvr" md.; *Lisânü'l-Ârab*, "cvr" md.; *Tâcü'l-Ârâs*, III, 112-113; Buhârî, "Leyletü'l-kadr", 3, "Hayız", 2, "İ'tikâf", 2; Müslim, "İmân", 257, "Şiyâm", 213, "Hayız", 8; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 347-348; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 598-599; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 94-95, 143-146; Mehmed Zihni Efendi, *el-Muktedab fî kavâidü'n-nahu*, İstanbul 1303, s. 290-291; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 360-365; Vefâ Fehmî es-Sindiyûnî, *Şu'arâ'ü şadri'l-İslâm ve temessülühüm l'il-kıyemil-ictimâ'iyye* [baskı yeri yok], 1983 (Dârü'l-Ulûm), s. 28-32, 53-56; J. Lecerf, "Dijwâr", *El²* (Fr.), II, 572-573; W. Montgomery Watt, "Idjâra", a.e., III, 1043.

AHMET ÖNKAL

CİVEN

(جیون)

Ahmed b. Ebî Saîd b.
Abdillâh (Ubeydillâh) el-Leknevî
(ö. 1130/1718)

Hindistanlı Hanefî fakihî,
müfessir ve mutasavvıf.

1047'de (1638) Hindistan'da Leknev civarındaki Emeytî'de doğdu. Bu sebeple Leknevî, ailesi aslen Mekkelî olduğu için Mekki, Sâlih peygamberin soyundan geldiği rivayetinden dolayı da Sâlihî nisbeleriyle anılır. Şeyh Civen ve Molla Civen diye meşhurdur. Yedi yaşında iken hâfız oldu. Önce Muhammed Sâdik es-Siterkihi'nin, daha sonra Molla Lutfullah el-Kürâ-Cihanâbâdî'nin derslerine devam ederek yirmi iki yaşında tahsilini tamamladı. Hocası vasiyetiyle Çiştîyye tarikatına girdi. Kırk yaşına kadar Emeytî'de müderrislik yaptı. 1087'de (1676) önce Ecmîr'e, daha sonra Delhi'ye giderek öğretim ve irşad faaliyetlerine devam etti. 1691 yılında hac için gittiği Mekte ve Medine'de beş yıl kadar kaldıktan sonra tekrar Hindistan'a döndü. Dekken bölgesinde altı yıl Evrengzîb'in hizmetinde bulundu. 1700'de ikinci hac yolculuğuna çıktı ve bir süre kalıp ders okuttuktan sonra Emeytî'ye döndü (1704). Burada Şeyh Yâsîn b. Abdürrezzâk el-

Kâdirî tarafından kendisine hırka giydirilen Civen, iki yıl sonra geniş bir mürid topluluğu ile Delhi'ye geldi. Dekken bölgesinden gelen Şah Âlem'î (I. Bahadır Şah) Ecmîr'de karşılayarak onunla birlikte Lahor'a gitti (1119/1707). Şah Âlem ölünce tekrar Delhi'ye döndü ve ders vermeye devam etti, Emeytî'de bir medrese kurdu. Şeyh Civen 9 Zilkade 1130 (4 Ekim 1718) tarihinde Delhi'de vefat etti ve naaşı önce Mîr Muhammed Şefî ed-Dihlevî'nin zâviyesine, kısa bir süre sonra da Emeytî'ye nakledilerek kendi medresesine defnedildi.

Güçlü bir hâfızaya sahip olan Civen zühd ve takvâ sahibi bir âlimdi. Bundan dolayı Sultan Evrengzîb ve oğlu Şah Âlem'in saygısını kazanmış ve onlara hocalık yapmıştır.

Eserleri. 1. *et-Tefsîrâtü'l-Ahmediyye fî beyâni'l-âyatî's-şer'îyye ma'a ta'rifâtü'l-mesâ'il-i-fıkhiyye*. Ahkâm âyetlerini tefsir ettiği bu Farsça eserini henüz on altı yaşında iken yazmaya başlayarak beş yılda bitirmiş (1069/1658-59), tahsil hayatını tamamladıktan sonra tekrar gözden geçirip tashih etmiştir (1075/1664-65). Eser birkaç defa basılmıştır (Kalküta 1263; Hindistan 1300; Kazan 1904; Bombay 1327). 2. *Nûrül-envâr fî şerhi'l-Menâr*. Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) fıkah usulüne dair *Menârü'l-envâr* adlı eserinin şerhidir. Eserini Medîne'de ikameti sırasında *Menârü'l-envâr*'ı okuttuğu öğrencilerinin isteği üzerine iki ay içinde yazmıştır (1693). Diğer bazı hâşiyeleri yanında Muhammed Abdülhalim el-Leknevî de esere *Şamerü'l-aşmâr* adlı bir hâşiye yazmış, Vahîdüddin b. Mesîhüzzamân *İşrâku'l-ebşâr fî tahrici ehadîsi Nûri'l-envâr* adlı eserinde (Bombay 1288) hadislerini tahrir etmiştir. *Nûrül-envâr* birçok defa basılmıştır (Kalküta 1818, 1819; Delhi 1253; Leknev 1266, 1279, 1295 [*Şamerü'l-aşmâr* ve diğer bazı eserlerle birlikte]; Hindistan 1293 [adı geçen hâşiyeyle]; Kanpür 1299; Bulak 1316-1317 [I-II, Nesefî'nin *Keşfü'l-esrâr*'ı ve adı geçen hâşiye ile]; Beyrut 1406/1986 [*Keşfü'l-esrâr* ile]). 3. *eş-Şemsü'l-bâziğa* (Leknev 1280, 1288). Molla Mahmûd b. Muhammed el-Fârûkî'nin (ö. 1062/1652) *el-Hikmetü'l-bâliğa*'sının şerhidir.

Kaynaklarda ayrıca *es-Sevânih*, *Menâkıbü'l-evliyâ*, *Âdâbü Ahmedi*, *es-Su'âlâtü'l-Ahmediyye fî reddi'l-me-lâhide* adlı eserleri zikredilen Molla Civen, 25.000 beyitlik bir mesnevi, 5000 beyitlik bir divan ve "kaside-i bürde" tar-

zında 220 beyitlik bir kaside yazdığını söyler (bk. Abdülhay el-Hasenî, VI, 21).

BİBLİYOGRAFYA :

Civen Ahmed, *Nûrül-envâr* (Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Keşfü'l-esrâr* içinde), Beyrut 1406/1986, I, 4, 5; II, 589, 591; Serkis, *Mu'cem*, II, 1164-1165, 1704, 1853, 1963-1964; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâir*, VI, 19-21; Brockelmann, *GAL*, II, 251, 554; *Suppl.*, II, 264, 612, 621; *İzâhu'l-meknûn*, I, 87, 301; II, 554; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 170; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, I, 233; Bilmen, *Tefsir Tarihi*, II, 711-712; Siddık Hasan Han, *Ebcedü'l-ûlûm*, Dimaşk 1978, III, 235; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 39; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 108-109; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-Ârabiyye*, I, 65-66, 106-107; II, 279, 318-319; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, IV, 201; M. Hidayet Husayn, "Civen", *IA*, III, 199; A. S. Bazmee Ansari, "Djivan", *El²* (İng.), II, 558; a.m.f., "Civen", *UDMI*, VII, 605-606.

ORHAN ÇEKER

CİZÂN

(جيزان)

Suudi Arabistan'ın
Kızıldeniz kıyısında bir liman şehri.

Şehrin içinde bulunduğu mukâtaa (idarî bölge) ile yakınındaki bir vadinin de taşıdığı Cizân adı, Hz. Peygamber'e atfedilen bir hadiste olduğu gibi (Yahyâ b. Âdem, s. 81) ilk devir coğrafya kitaplarında sadece vadi adı olarak ve Câzân şeklinde geçer; Yâkût'un bildirdiğine göre bu vadi Yemenliler'in hac yolu üzerindedir. İslâmiyet'in ilk devirlerinde bölgede yaşayan en önemli kabileler Hakem b. Sa'd el-Aşîre ile Benî Abdülced idi. Cizân X. yüzyılın sonlarında Asr (Asâr) şehrinin yöneticisi Süleyman b. Taraf el-Hakemî'ye nisbetle Mihlâfûs-Süleymânî adıyla da anılmıştır.

Bugün Asîr bölgesinin güneyinde kalan ve Tihâme-i Asîr olarak da bilinen Cizân arazisi Suudi Arabistan ile Yemen arasında sınır teşkil eder. Mukâtaanın toprakları batıda 4 kilometrelik sahil şeridi ve doğuda otuz kadar vadi ağzının açıldığı, içinde yer yer bataklıklar bulunan humuslu alçak bölge ile kuzeyde Sevvat dağlarının yer aldığı yüksek bölgeden oluşmaktadır. Kıyıya 50 km. mesafede el-Kahr, Hanîb, er-Reys, Benî Mâlik ve Feyfâ dağları yer alır. Yüksek kesimlerde teraslandırma usulü ile sebze, meyve, tahıl ziraatı ve Hicaz bölgesinin kesimlik hayvan ihtiyacını karşılayacak düzeyde de hayvancılık yapılmaktadır. Bölgedeki tarım faaliyeti 1961 yılında inşa edilen ve Suudi Arabistan'ın tek barajı olan Vâdiicâzân Barajı ile ona bağlı